

Fotod: Karl Adami

Paljude ettesattuvate salkade puhul võib märgata, et punast rüüd kandvad isaslinnud on ülekaalus

Leevikesi võiks tunda nii suur kui ka väike loodushuviline

Leevikesed seostuvad paljudele jõulude ja talvise ajaga. Tõsi, ka minu esimene kohtumine leevikestega leidis aset just nimelt ühel pilvisel talvapäeval. Lapsena hõigati mind ja venda kibekähku aknalaua najale kiikama, kuidas punapugused leevikesehärrad arglikult sirelihekist lindude toidumajja lendasid.

Karl Adami

Nii lookas nagu praegu tollane lindude toidumaja muidugi polnud: viljaterade kõrval oli pakkuda väheke päevalilleseemneid, mille leevikesed kohe ära hekseldasid.

See oli üks esimesi looduselamusi, mis võis teed rajada edasisele huvile. Just leevikesi jälgides ja neid ka pildistades on mulle selgeks saanud, et olen pigem linnuinimene. Nimelt kostitas mõne aasta tagune talv mu meeli ühe

hingematvalt kauni päikeseloojanguga. Ma olin parasjagu võitnud leevikeste usalduse ja mõnel hetkel neist suisa meetri kaugusel. Kuulsin isegi tasast pudistamist ja imeõrnu flööti meenutavaid helisid.

Väljas paukus käre pakane. Vammustesse mähitult olin peaaegu sama puhevil kui minu ees toimetavad leevikesed. Maastikel lainetas paks udu ja laskuv päikesekera maal is udulaamad kaunilt virsikvärvi, silmapiiri puudutades aga vaarika karva. Mul oli valida, kas pildista-

da üht kauneimat loojangut, mida olen oma elu jooksul tunnistanud, või puntpaabukesi. Mõistagi valisin viimased.

Leevikesega olen enamjaolt kokku puutunud Pärnumaal Vändra kandi metsades.

Eriti aga sealsetes suurtes kuusesegametsades, kus leevikesi leidub aasta ringi. Leevikesi ehk rahvapärased puntpaabukesi võiks tunda nii suur kui ka väike loodushuviline. Nii mõnegi sulelise sugupooli on väliselt üpris keeruline üksteisest eristada, kuid seda ei tasu karta leevikeste korral: nii härrad kui ka proudad kannavad aasta läbi erinevat rüüd. Talvisel ajal ei ole värvide poolest Eestis ühtegi teist leevikesi isaslinnuga sarnast lindu, kui jätta kõrvale männileevikesi papad, kes satuvad Eestisse põhja poolt väga harva. Kui leevikesepapad juhtuvad

Sügistalvisel ajal võib leevikesi kohata peale umbrohuväljade ka saare- ja vahtra-puudel, kus nad aplalt seemneid noolivad

Suvel hoiavad leevikesed enamasti metsadesse ja inimsilma ette satuvad harva. Menüüsse kuuluvad sel külluslikul ajal muu hulgas nii noored lehed, võrsed kui õied

lumistele viljapuudele maanduma, oleksid sinna otsekui punased õunad tekkinud.

Isaste punane pugu ja must peanupp on kõigile teada. Emasele on aga pisut vähem värvi jagatud ja nii katabki teda valdavalt roosakaspruun kuub. Isaslinnud hakkavad tumedate toonide taustal võrdlemisi hästi silma, kuid emaslinde on mul tulnud mõnikord isegi nina eest otsida, kuna nad sulanduvad imehästi pruunikasse keskkonda. Leevikestel on tõmp jäme nokk, millega on hea mitmesuguseid seemneid koorida. See vintlane töötlebki enamasti taimset toitu.

Leevikestel on tõmp jäme nokk, millega on hea mitmesuguseid seemneid koorida.

Talvine uitamine. Need metsalinnud ilmutavad end paljude jaoks alles sügisel. Parasjagu siis saabub meile põhjast ja kirdest karmima talve eest taanduvaid linde. Ent kodumaised leevikesed, kes on soojal ajal tundnud end turvaliselt okaspuu- ja segametsade rüpes, uitavad siis ahenenud toidulaua tõttu üha enam lagedal. Kevadel ja suvisel ajal toimetab meie

puistutes olenevalt aastast 70 000 – 100 000 leevikeste haudepaari, kuid talvemaastikul võib liikuda 100 000 – 300 000 lindu. Ilmselgelt hajuvad need linnud kogu Eesti ulatuses ja kui meie aladel ei leidu kuigi palju toitu, võtavad nad suuna veelgi enam lõuna poole. Väga suureks salgad ei paisu. Rände ajal võivad leevikesed koonnuda suuremaks salgaks, kuid talvisel maastikul võib meil enamasti kohata kuni paarikümnepealisi rühmi, mõnikord aga suisa kolmepealisi punte.

Puudel ja puhmastes tegutsevad nad enamasti üsna vaikselt, ent vahel võib kuulda õrnu kutsehüüde, mis kõlavad kord pehmelt, teinekord aga karedalt. Vastu kevadet võib lisaks kutsehüüdudele kuulda ka vaikset laulu, millesse on põimitud flööti- või krigisevaid hääliitsusi. Sellest, et tuisuste ilmade korral leevikesi hääle järgi üles leida, võib vaid unistada. Kui nad pole lennus ja nokitsevad tuule käes õõtsuval hanemaltsal, on nad enamasti väga vaiksed. Olen viimasel ajal möödunud kaunis sage- li ühest kuusesegametsa servas paiknevast suurest vahtrast, mis oli veel porikuul kenasti seemnekimpudega ehitud. Mitu korda olen alles viimasel hetkel näinud selle puu okste vahelt taandumas leevikesi. Niivõrd vaikselt toimetavad nad ka minu kõrva jaoks.

Päris vait see lind siiski ei püsi, muidu poleks tal ka paljusid rahvapäraseid nimetusi, mis hääliitsustele viitaksid, näiteks *kriügitaja*, *kriükslind*, *liüübik*. Isaslinnu punase rinnaesise järgi on sakslased leevikesi nimetanud toompreestriteks, sest neil oli samuti punane rüü. Sellest nimetusest on aga meilgi liikvel mitmesuguseid mugandusi, nagu *toompapp*, *tombak*, *punnpaap*, *puntpaabuke* jne. Kuna leevikesi nähakse sagedamini talvisel ajal, on neid kutsutud ka külmalindudeks. Seda nimetust olen kuulnud pruukimas ka oma vanavanaema. „Leevike“ on aga vana germaani laensõna.

Kirjandusega tutvudes võib jääda mulje, et nad on iseloomult väga rahulikud ja usaldavad. Lind võib kaua aega ühel kohal istuda ja ümburust silmitseda. Olles nende lindude-

ga kokku puutunud nii käre paka-sega kui ka lämbesoojaga, kodumaal ja kaugel Põhja-Soomeski, tean nentida, et üksikisendid ja ka salgad võivad käitumise poolest suuresti erineda, aga päris silitada ei lase end ükski täie tervise juures olev leevike.

Läbi koduakna on leevikeste tegemisi muidugi hea vaadata, kuid välioludes on neile siiski keeruline läheneda. Mida suurem salk, seda rohkem silmapaare. Küll aga tasub end sisse seada mõne sellise umbrohuvälja juurde, kus leevikesed on varem käinud. Erilist tähelepanu võiks pöörata neile väljadele, kus muu hulgas leidub hanemaltsa ja kõrvenõgeseid, millel nad oskuslikult liiguvad. Hoolimata näilisest kohmakusest võib leevike toidu otsingul väga osavalt ronida peentel okstel ja taimemartel, rippudes nendel mõnikord isegi selg allapoole.

Mida enam leidub kraavipervel, mõnel jäätmaal või raiesmikul töötlemata umbrohtu, seda tõenäolisemalt naasevad leevikesed sinna isegi väikese ehmatuse korral, eriti kui ilm on kröbekülm.

Enamjao leevikesepilte olen teinud jõulukuust kuni vastlakuuni pakaseliste ilmade ajal. Olen märganud, et siis on nad inimesega eriti leplikud. Mõistagi ei tohi endale lubada äkilisi liigutusi ja tuleb meeles pidada, et mõned isendeid on sallivamad kui teised.

Iga kord, kui jalge all praksatab kuivanud umbrohuvars, kasvab leevikestes umbusk. Samuti võivad rolli mängida lume või külmunud maapinna eri kōlad. Kui lumevälja peaks katma koorik, mida läbistades tekib kõrvulukustav krabin, võib arvestada taanduva salgaga. Seega nõuab neile lähenemine nii kannatlikkust kui ka rohkelt õnne. Ent kui püsida liikumata, võib mõni isend aja möödudes tulla ise lähedale, ilma et selleks peaks tarvis olema varjet.

Menüü. Leevikeste menüüsse kuulub põhiliselt taimne toit, eelkõige mitmesugused seemned ja pehmed lehtpuupungad. Sügisel ja talvisel ajal toituvad nad saare- ja sireliseemnetest, lodjapuumarjadest ja mõistagi

Olen märganud, et eriliselt leplikud on leevikesed vaatlajate suhtes pakaseliste ilmade. Kui neid jälgida õiges kohas, võivad külmalinnud söömise käigus väga lähedale liikuda

Erinevalt rästastest, kes samuti hilissuvest sügiseni pihlakaid noolivad ja neid tervelt alla kugistavad, tarvitavad leevikesed pihlakate seemneid, aga seemneid ümbritsev pudeneb maha

umbrohuväljadel nii kõrvenõgestest kui ka hanemaltsast. Mida vähemaks umbrohtude seemneid jääb, seda enam olen leevikesi kohanud kiikumas angervaksavartel, kuigi nende huvi angervaksa vastu pole nii suur nagu mõnel urvalinnusalgal.

Ent minu vaatluste järgi eelistavad leevikesed pihlakamarju ja vaht-raseemneid. Neil kahel puul võib salk veeta suurema osa valgust ajast. Mõned aastad tagasi pakkusid kodukandi vahtrad paksult seemneid ja leevikesed veetsidki peaaegu kogu talve vahtrapuudel, kuigi ümberringi leidus rohkesti puutumata umbrohuribasid. Varakevadel, kui lumevaip halastamatult sooja ees taandub, olen leevikesi tihtipeale näinud vahtrapuude all, kus nad otsivad sinna sügisel pudenenud seemneid.

Vahtral toimetav leevikesekamp on vaatamisväärsus omaette. Oskuslikult kaela venitades napsavad linnud pika tiivaga vilju. Seejärel asuvad nad vilja noka vahel töötlemas nõnda, et vilja tiib liigub kord ühele, kord teisele poole pisikest nokka. Mugimise ajal katsu-

vad leevikesed hoida okstel tasakaalu – sellest annavad tunnistust pidevalt liikuvad tiivaotsad ja sabasuled.

Mida enam kevade poole, seda vähemaks jääb toitu. Mõnes aias on leevikesed peaaegu igapäevased isegi varatalvel, kuid neis paigus, kus looduslikku toitu leidub rohkesti, jõuavad nad aeda päevaliliseemneid hekseldama pigem siis, kui lähikonnas on toitu napilt. Ka kevadise tagasirände ajal taastavad nad tihti jõudu lindude toidumajades. Võrreldes üsna agarate ja korralike tihastega kühveldavad leevikesed seemned tõmbi noka vahele ja matsutavad, jättes maha töödeldud jääke, millest saavad osa teised linnud.

Toidumuredele toovad leevendust kevadilmad. Sel ajal leiavad nad kuivanud taimeosi, pungi ja kindlasti ootavad nad ka kevadmenüüd magusate õitega. Hiliskevadine valendav viljapuuaed kreggi-, pirni- ja õunapuüõitega meelitab ligi väga palju sulelisi. Õite vahelt nopivad putukaid väike-lehelinnud ja -pöösalinnud, ning õisi mugivad muidu pöösastikes

toimetavad karminleevikesed, kelle erkpunased vanemad isaslinnud lasevad toitumise vahel nii mõnelgi korral kuuldavale omapärase laulujupi.

Sel õiteväljal tasub silma peal hoida, kuna seal tegutsevad sulelised ei ole kuigi pelglikud ja nende seas turnivad ka leevikesed, kes õitega maiustavad. Selle tõttu on nad mõnes paigas isegi põlu alla sattunud.

Suhted. Kui jätta kõrvale lauakombed, on leevikesed igati sümpaatsed värvulised. Salgas valitseb nii emas- kui ka isaslindude seas hierarhia, kusjuures eelisjärjekorras pääsevad sööma hierarhias kõrgemal asuvad emaslinnud. Seejärel laskuvad isaslinnudki mugima. Vahel võivad isased ise jäädagi söömata, kaitstes emaslindude huve. Eriliselt kaitsevad isaslinnud mõistagi oma paarilisi. Leevikestel on nimelt väga tugev paarisuhe, sageli jäävad nad isegi talveks kokku, et koos kevadeni vastu pidada.

Paaril korral olen märganud leevikesi käituvat eriskummaliselt ja kohati kavalalt: isaslinnud lasid keset välja

asuvale umbrohukogumile kõigepealt laskuda pisematel sugulastel urvalindudel ja alles seejärel, pärast mõningast kaalumist, laskusid nad ise umbrohu keskele, et urvalinnud minema puksida ja siis koht emaslindudele loovutada. Võiks öelda, et leevikeste isaslinnud käituvad kui linnumaailma härrasmehed.

Seda, et isaslinnud oma nokaesise ka keset nosimist emaslinnule loovutavad, olen märganud kümneid kordi. Mõnikord näeb isaslind aias paikneva toidumaja ümber kurja vaeva, et hoida eemal kõik emaslinnule lähenevad tihased ja põldvarblased. Ent kui toitu on külluses, siis maltsal toituvad rohevindid, põldvarblased ega urvalinnud neid ei häiri. Segasalkadesse ei kipu leevikesed koonduma, vaid hoiavad ikka omasuguste hulka.

Olen pannud tähele, et kergel käel ei ühine nad isegi teiste leevikestega. Minu teele on jäänud nii mõnedki pisikesed leevikesesalgad, kelle kõrval on toitumise ajal maandunud hulk liigikaaslast. Saabunud kontvõõraid ei aeta küll minema, kuid ühiseks suureks salgaks siiski ei koonduta. Need esialgsed väikesed leevikesesalgad on toimetanud edasi samas piirkonnas, aga suuri salku ei ole ma pärast neid kokkupuuteid silmanud. Sestap võib arvata, et sama piirkonna linnud ei võta suurematele uitajatele ja rändajatele kohe sappa, ehkki suures salgas oleks rohkem silmapaare, mis aitaks ohtusid õigel ajal märgata.

Pesitsemine. Nii mõnelgi aastal on hakanud silma, et leevikesi on tabanud pruudipõud: valdavalt on salkades isaslinnud. Tänavugi olen hulganisti näinud isaslindudest koosnevaid salkasid, kuhu kuuluvad vaid üksikud emaslinnud. Leevike on üks väheseid linde, kellel laulavad mõlemad: nii emas- kui ka isaslind. Keset kuusikut kaigub hele „dju-dju“, justkui mängiks keegi puudesalus flööti. Kevadel algavad leevikestel peremured ja salgad lagunevad.

Pereelu võetakse käsile emaslinnu algatusel. Selleks täidab paar rituaali, mille käigus haarab emaslind muu hulgas noka vahele mõned kõrred, mis

Sageli meisterdavad leevikesed raagudest ja kõrrest pesa kuusele, umbes kahekolme meetri kõrgusele

sümboliseerivad pesaehitust, ning liigutab end õõtsutavalt. Eestis eelistab leevike pesitseda okas- ja segametsades, eriti kuusikutes, kuusesegametsades ja kuusenoorendikes. Osa paare asustab ka lehtmetsi, puisniite, parke ja kalmistuid. Elupaigavalikul on oluline kuuse järelkasvu, kadakate või muu tiheda alusmetsa olemasolu.

Leevike on üks väheseid linde, kellel laulavad mõlemad: nii emas- kui ka isaslind.

Pesa rajavad leevikesed üldjuhul kuusele. Kuigi olen kevadel tabanud palju leevikesi, kes on kuulutanud oma territooriumi keset metsa, olen sattunud vaid üksikutele pesadele. Kõik seni nähtud pesad on asunud nooremapiilsetel kuuskedel kahekolme meetri kõrgusel. Lamedana näiv pesa koosneb enamasti raagudest ja kõrrest, sisekiht aga juurekestest, samblikest ja karvadest. Kuni seitse leevikesetibu püsivad koorumise järel pesas ligi kaks nädalat ning pesast lahkumise järel liiguvad veel mõnda aega vanemate kaitsva pilgu all.

Mõnel korral olen sattunud lähedalt nägema pesa, kus pojad on veel sees, ning paaril korral silmanud

noorlinde, kes olid endiselt vanemate kantseldada. Ehkki need kohtumised on olnud juhuslikud ega ole poegi ohustanud, on vanemad üritanud mind kõigil kordadel poegadest eemale meelitada. Pesast juba väljunud poegade vanemad tulid mulle üpris ligi ja püsisid mu lähedal liikumatult ja ennastsalgavalt seni kaua, kui pojad olid ohtusse kaugusse jõudnud.

Üldiselt on leevikesed pesitsemise ajal vaiksed ja väga silmapaistmatud. Vast seetõttu ongi sageli arvatud, et leevike Eestis ei pesitse ja ilmub meile talikülalisena. ■

1. Elts, Jaanus jt 2019. Eesti lindude staatus, pesitsusaegne ja talvine arvukus 2013–2017. – *Hirundo* 32: 1–39.
2. Hiimäe, Mall 2016. Väike linnuaraamat rahvapärismuseest. Eesti Kirjandusmuuseumi Teaduskirjastus, Tartu.
3. Jüssi, Fred 2007. Linnuabits. Ajakirjade kirjastus, Tallinn.
4. Kuresoo, Rein jt 2001. Eesti elusloodus. Kodumaa looduse teejuht. Varrak, Tallinn.
5. Kuus, Andrus 2018. Leevike. – LinnuAtlas. Eesti haudelindude levik ja arvukus. Eesti Ornitoloogiaühing, Tartu.
6. Mäger, Mart 1969. Linnud rahva meeles ja keeles. Eesti Raamat, Tallinn.
7. Rootsmäe, Lemming jt 1974. Eesti laululinnud. Valgus, Tallinn.

Karl Adami (1991) on loodushuviline ja -fotograaf, ETV saate „Osoon“ loomulugude autor. Tema loodusfotosid: www.karladami.com.